

Fa mil anys el comte de Barcelona Ramon Borrell i el seu germà Ermengol, comte d'Urgell, van llançar una important ofensiva contra els berbers. L'expedició de Còrdova de l'any 1010 va marcar l'inici del declivi musulmà a la península i del creixement dels comtats catalans.

L'any dels catalans

Ostensiblement reduït i cansat, a començament del mes de juliol de l'any 1010, pocs dies després d'haver conquerit Còrdova, l'exèrcit del comte Ramon Borrell va emprendre el viatge de retorn cap a Catalunya. Deixava enrere el regust agredolç d'una important victòria contra l'islam. El comte de Barcelona, Girona i Osona havia saquejat Còrdova i havia arrebregat una gran part de les riqueses de la ciutat, però, alhora, havia perdut el seu germà Ermengol, comte d'Urgell, que morí al camp de batalla, juntament amb un terç del seu exèrcit, format per uns 9.000 homes. La facció dels musulmans cordovesos que havia lluitat al costat dels catalans, temorosos de la revenja dels seus enemics berbers, veié la marxa del comte Ramon Borrell com una tragèdia. Diuen els cronistes àrabs que els cordovesos, en contemplar els catalans com s'allunyaven, s'acomidaven entre ells com qui temia perdre la vida de forma imminent. Per tot plegat, tal com va explicar l'historiador Salvador Sanpere i Miquel en un dels primers assaigs històrics sobre aquest esdeveniment, els musulmans recordaren durant molt de temps l'any 400 del seu calendari com *l'any dels catalans*. L'expedició del 1010 a Còrdova, de fet, va tenir un fort impacte, tant per als musulmans com per als cristians. Per als comtes catalans va marcar l'inici d'un període d'expansió política i econòmica que portà cap a la unitat dels comtats i a la configuració de Catalunya com a país. Per als musulmans, en canvi, l'expedició de Còrdova va agreujar les divisions internes que van menar a la

fragmentació del califat i la formació dels anomenats *regnes de taifes*.

L'expedició de Còrdova de l'any 1010 va transcórrer en un context de lluites constants entre els musulmans que ocupaven gran part de la península Ibèrica i els cristians, que començaven a reconquerir el nord, des dels regnes de Lleó, de Pamplona i també des dels comtats catalans. Els anys previs a aquesta expedició, els musulmans, capitanejats pel gran cabdill Almansor (al-Mansur), havien llançat nombroses ràtzies contra el territori català com, per exemple, la de l'any 985, quan Barcelona fou saquejada i destruïda. El govern d'Almansor, de fet, com va assenyalar l'historiador Santiago Sobrequés al llibre *Els grans comtes de Barcelona* (Ed. Vicens Vives), es va caracteritzar

Imatge actual de l'interior de la mesquita de Còrdova, que ja existia en temps de Ramon

per un deteriorament de les relacions entre els musulmans i els catalans, encapçalats aleshores pel comte Borrell, pare de Ramon Borrell i d'Ermengol. És per això que, en morir Borrell l'any 992, els afanys de conquesta dels seus dos fills, joves, impetuosos i inexperts, van menar a una intensificació de la lluita fronterera.

A partir de l'any 1000 els comtats catalans van tornar a rebre l'investida

L'origen de l'espasa de Jaume I

L'espasa del rei Jaume I, anomenada Tissona, ha donat lloc a diverses teories. Avui dia, hom creu que es conserva al Museu Històric Municipal de València, tot i que alguns historiadors, com Ferran Juste (vegeu EL TEMPS 1.133, del mes de març del 2006), opinen que molt probablement l'espasa del rei Jaume es va perdre fa temps. Sigui com vulgui, sembla que l'origen de la Tissona té molt a veure amb l'expedició de Còrdova de l'any 1010. Ferran Juste opina que l'espasa que anys després portà Jaume I va arribar a Catalunya com a part d'un pagament que els cordovesos van fer al comte Berenguer Ramon I, fill de Ramon Borrell, pel deute contret arran de la conquesta catalana. L'espasa, d'origen àrab, era valorada en unes cent unces d'or i havia estat feta en una forja de més qualitat que les armes que els cristians portaven aquells anys. Segons Juste, aquesta espasa va rebre el nom de Colada i va passar a formar part del tresor dels comtes de Barcelona, que va heretar anys després el rei Jaume I.

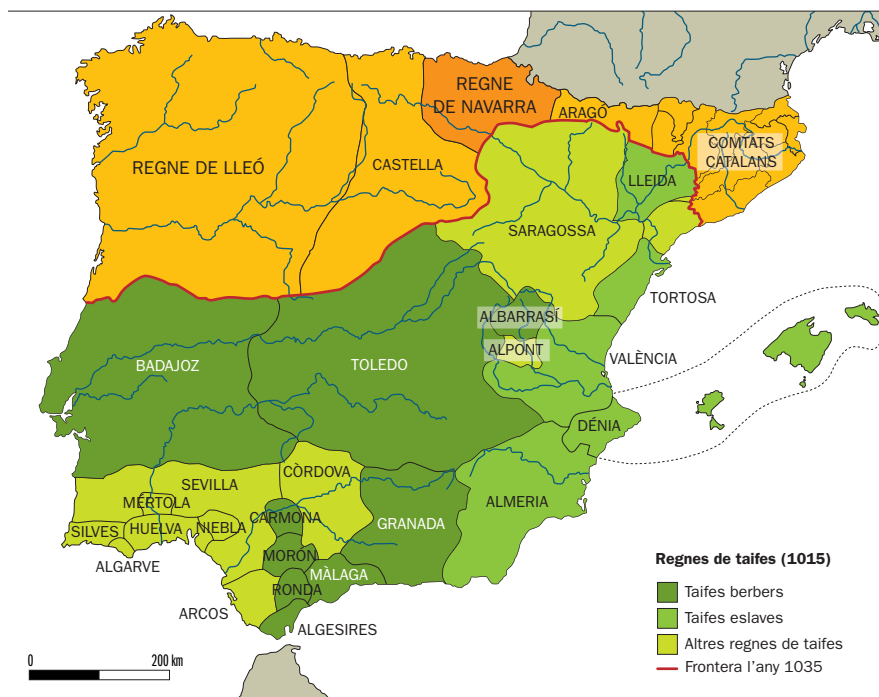

Borrell, quan els catalans van saquejar aquesta ciutat, el 1010. Imatge actual de les restes de l'església del castell de Montmagastre, prop d'Artesa de Segre, a la comarca de la Noguera, d'on hom creu que va partir l'expedició a Còrdova l'any 1010.

d'Almansor, que va llançar un seguit d'atacs i va arribar a destruir algunes ciutats importants com, per exemple, Manresa. Després de la mort d'Almansor, l'any 1002, el comtes de Barcelona i d'Urgell van continuar combatent contra el califat de Còrdova, governat per al-Mudaffar, fill d'Almansor. Els cristians van obtenir una important victòria a Torà (Segarra), l'any 1006, però després van tornar a rebre la resposta dels musulmans, que, en una nova ofensiva, pogueren ocupar una altra vegada gran part del comtat de Barcelona. Segons Sobrequés, els joves comtes s'havien equivocat pensant que la mort d'Almansor havia afeblit el califat de Còrdova i no comptaven que el seu fill al-Mudaffar desitjava emular les grans gestes del seu pare.

Lluites internes. Les coses van canviar a partir de l'any 1008, quan va morir al-Mudaffar. Aleshores va esclatar una disputa interna entre les faccions musulmanes que vivien a Còrdova. Els berbers, encapçalats per Suleiman, van apoderar-se de la ciutat l'any 1009, gràcies a l'ajut dels comtes castellans. Per això el general Wadih, que donava suport a Muhammad al-Mahdí –un altre dels candidats a ocupar el tron de

Desintegració del califat de Còrdova

Còrdova–, va viatjar fins a Tortosa per trobar-se amb els comtes Ramon Borrell i Ermengol i obtenir el seu ajut per a organitzar una gran expedició amb l'objectiu de conquerir Còrdova. El mes de maig de l'any 1010 un exèrcit format per

uns 9.000 homes sembla que es va aplegar al castell de Montmagastre, a l'actual comarca de la Noguera. Encapçalaven aquest exèrcit els comtes Ramon Borrell i Ermengol, acompanyats dels bisbes de Barcelona, Girona i Vic. El general

“L’expedició va evidenciar la fi del califat”

Flocel Sabaté, catedràtic d’història medieval, coautor de l’“Atlas de la ‘Reconquesta” (Ed. 62).

—Quin era el principal objectiu que perseguien els comtes catalans quan van pactar amb una de les faccions cordoveses?

—Primer de tot hi havia un afany de botí, però també un desig de revenja. Durant les dècades precedents, Almansor havia llançat cinc atacs sobre Barcelona, el pitjor l’any 985. Era un moment en què la puixança musulmana era molt forta i es vivia una situació de molta tensió.

—L’expedició de Còrdova es pot interpretar com un senyal de l’inici d’unitat política dels comtats catalans?

—Aquest senyal ja s’havia fet visible el 1006, quan els comtes de Barcelona, Urgell, Cerdanya i Besalú van participar en una batalla contra els musulmans a Torà. Els comtes catalans, tot i que competien entre ells, eren conscients que tenien problemes semblants. Els comtats eren absolutament independents, però hi començava a haver una creixent cohesió, a l’entorn de la figura del comte de Barcelona. A més, Ramon Borrell es va aprofitar de la minoria d’edat del fill del comte Ermengol, que va morir a Còrdova, per controlar indirectament el comtat d’Urgell i expandir-se territorialment.

—Què va significar, des del punt de vista econòmic, l’expedició a Còrdova?

—A partir d’aquell moment hi hagué una entrada d’or molt accentuada. A final del segle X una mica més de la meitat de les transaccions de terres al voltant de Barcelona es pagaven en or. Del 1010 al 1020 el percentatge va passar al 87%. Tot aquest or venia del món musulmà. La fragmentació del califat de Còrdova en els regnes de taifes va fer augmentar el comerç dels musulmans que tenien or amb els cristians. El botí que va portar l’expedició va injectar diners als comtats catalans, però aquest canvi de tendència comercial també fou molt important.

—L’expedició de Còrdova va canviar la prepon-

JORDI PLAY

derància musulmana a la península en favor de la cristiana?

—Sí, però no tant per la batalla en si, sinó perquè va demostrar el fracàs de les polítiques de cohesió del califat. L’expedició va posar en evidència la fi del califat i el començament d’un món de taifes. Era el fenomen invers: mentre el món musulmà es fraccionava el cristià es cohesionava.

—El prestigi i la influència del comte Ramon Borrell va créixer gràcies a l’expedició de Còrdova?

—El fet més important és que va augmentar la seva capacitat econòmica de comprar voluntats. Això li va anar bé per a pactar i apaivagar tensions amb la petita noblesa que creixia. Alhora, el comte de Barcelona va començar a comptar per als castellans a la península i, a mesura que s’accentuaven els governs de taifes, també va poder intervenir amb el seu prestigi per tutelar-los.

Wadih va conduir els catalans cap a Saragossa, després a Medinaceli i d’allí cap a Toledo, on es van trobar amb l’exèrcit d’al-Mahdí, format, sembla, per uns 30.000 soldats.

La primera topada entre l’exèrcit del berber Suleiman i l’àrab d’al-Mahdí fou a principi del mes de juny de l’any 1010, prop de Còrdova. Els catalans tingueren un paper destacat en la victòria dels àrabs, tot i que el preu que en van haver de pagar fou molt elevat, perquè el comte d’Urgell, Ermengol, hi va tro-

bar la mort. Tot amb tot, aquesta victòria va deixar el camí lliure cap a Còrdova, on els catalans van entrar poc després, acompanyant les tropes d’al-Mahdí. Al seu torn, Suleiman fugí de Còrdova en direcció a Algesires i fou empaitat tot seguit per les tropes del comte Ramon Borrell. El 21 de juny va tenir lloc una segona batalla, sembla que a la desembocadura del riu Guadiaro. D’aquest enfrontament, els catalans en sortiren més malparats, perquè n’hi van morir uns 3.000, molts dels quals ofegats.

Després d’això, el comte Ramon Borrell va haver de retornar a corre-cuita cap a Còrdova. Allà, segons les cròniques musulmanes, els catalans van actuar amb una gran crueltat contra tots aquells que semblaven berbers. Finalment, el 8 de juliol l’expedició va abandonar la capital andalusa i el 29 d’aquell mateix mes l’exèrcit del comte Ramon Borrell ja tornava a ser a Catalunya.

Balanç agredolç. Des d’un punt de vista econòmic, l’expedició catalana a

“El paper dels catalans fou més aviat galdós”

Dolors Bramon, filòloga i islamista, autora del llibre ‘De quan érem o no musulmans’ (Eumo).

—Quines eren les faccions cordoveses i per què estaven enfrontades?

—Un dels bàndols era partidari que el califat fos governat pels *berbers*, que era el nom amb què es coneixia la gent que havia vingut del Magrib. L'altra facció la formaven els descendents dels àrabs o, almenys, que se'n consideraven. Aquesta divisió havia existit des de sempre en territori andalusí. Estaven enfrontats per a aconseguir el poder, perquè el califat s'havia quedat sense un govern prou fort per a tenir les faccions quietes.

—Per què una part dels musulmans cordovesos va cercar l'ajut dels comtes catalans, tenint en compte que el seu exèrcit era tres vegades més gran?

—Cal ser molt prudents amb les xifres medievals. Tal com passa avui dia a les manifestacions, en aquella època cada bàndol deixava constància de les xifres seguint els propis interessos. Una cosa sí que és clara: els berbers van cercar l'ajut dels castellans, i els àrabs, el dels catalans.

—Tot i les aliances, el xoc entre religions devia ser visible...

—Quan els catalans, camí de Còrdova, van passar per Medinaceli, van ocupar la mesquita d'aquesta ciutat i van ruixar els murs amb vi. Això era una manca de respecte contra els musulmans i una manera d'ofendre'ls. Després d'ocupar Còrdova, quan els catalans sentien la crida a l'oració es posaven a escarnir-la.

—Les condicions que van demanar els catalans per participar en l'expedició foren abusives?

—Els catalans van tenir un paper més aviat galdós en aquesta expedició. Els comtes i diversos bisbes, com els de Barcelona, Girona i Vic, es van mobilitzar només pel guany econòmic. Van exigir dos dinars diaris per persona, a més de vi, carn i més coses. El comte Ramon Borrell rebia cent dinars diaris.

—A més, sembla que van actuar amb molta crueltat...

—A banda de tot el botí obtingut, els catalans van exigir de poder disposar de les dones berbers. Es va donar el cas d'un home cordovès que va queixar-se que li havien raptat la filla, tot i que no era berber. Els catalans el van matar després d'acceptar-li 400 dinars que els oferia per recuperar la seva filla. Es van portar molt malament: foren grollers, prepotents i poc respectuosos.

—Quina repercussió va tenir per al món musulmà de la península l'expedició a Còrdova?

—La repercussió fou enorme. A partir de l'any 1010 el califat ja no va alçar mai més el cap. Això fou molt greu, des del punt de vista polític, perquè era una institució de govern bàsica a l'islam. Després de l'expedició catalana Còrdova va viure gairebé trenta anys de desgavell total. El pitjor de tot fou que la gent va tenir un gran desengany des del punt de vista religiós, perquè va veure com s'enfonsava el govern teòricament únic que significava el califat.

EL TEMPS

Còrdova de l'any 1010 va tenir molta importància, perquè va permetre d'arreglar un gran botí. Ara bé, des del punt de vista humà, la victòria va costar un preu molt elevat. Deixant de banda el comte d'Urgell i els 3.000 soldats morts a la batalla del Guadaira, durant l'expedició van perdre també la vida el bisbe de Barcelona, Aeci; el fill del vescomte de Barcelona, Adalbert; i els bisbes de Girona i de Vic, Odó i Arnulf, que havien estat greument ferits i van morir durant el viatge de retorn. Uns quants

mesos després de l'expedició, a la Seu d'Urgell es féu un sinode provincial que va presidir l'arquebisbe de Narbona. Hi assistiren també el comte Ramon Borrell, els bisbes d'Urgell, de Ribagorça i Elna, a més dels nous bisbes de Barcelona, Girona i Vic. Aquest acte va servir per a refermar el gran prestigi que havia aconseguit el comte Ramon Borrell després de la victòria a Còrdova. Fou, com va assenyalar Sobrequès, el colofó espiritual de l'expedició. Després d'això, els comtats catalans van

viure un període de tranquil·litat, cosa que va permetre de reconstruir molts dels castells que havien estat destruïts pels musulmans al llarg dels anys precedents. L'expedició de Còrdova va marcar l'inici d'una nova conjuntura política i també el pas d'un període de dominació musulmana a un altre en què els comtes catalans començaven a refermar el poder i la influència a la península.

Xevi Camprubi